کورتەیەکی فەلسەفی ئاوەزو مۆراڵ، بۆ تاڵەبانی و (لەسێدارەدان)

سیروان بابەعەلی

ڕۆشنگەری لەئەوروپا، لەسەرەتایەکی ڕۆشنبیریی هزریی ماکیی (ماددی) فرەڕەهەندو بەربڵاوەوە دەستییپێکرد، کە پاشان بووە ئەلتاری گۆڕین و پاکژکردنەوەی مۆراڵی (تاک) و هەستە بەژەنگ ئالوودەکانی (مرۆڤ بە مرۆڤ). ئەوکاتەی بەئاوەزییکردن (عەقلانیی) دیاردە ژیارییەکان بزوتنەوەیەکی مینۆکی (ڕۆحی) لەهەناوی تاکەکاندا ڕەگاژووکرد، کە دیالێکتیکی کۆی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی خستەسەر ئاقارێکی تەندروست و ئاوەزمەند، مرۆی ئەورووپی گەیاندە مۆراڵێک کە هەر ئەوەندەی باوەڕی بە (نویٚ) یەک هێنا، کۆرپەخۆ لەهەناویدا ببێتە جێگرەوەو، هیچ بوارێک بۆ پەڕگریی (تطرف) ی هەستەکان نەهێڵێتەوەو، بیرو ئایدییا نوێیەکە پەیوەندییەکی ماکیی (ماددی) کۆمەڵایەتی نۆژەنکراو دابڕێژێتەوە. واتە ئەمڕۆ ئاوەزی مرۆڤ، پاڵنەر (مۆتیڤ) ەو، بڕیاردەری سەرەکی هەڵوێستی تاک (ئیندیڤیدیوم) و لەکۆی گشتی خۆیدا هەڵوێستی سەرجەم کۆمەڵگاو گەشەسەندنیەتی.

یەکێک لەڕابەرانی بزوتنەوەی ڕۆشنگەریی لەسەدەی هەژدە (ئیمانۆیل کانت) ە، ئەو دەڵێت: << ئەوەندە ئازایەتیت هەبێت، کە ئاوەزت بەڕێوەت ببات! >>. تاکی ڕۆژئاوا، چەندە لە دژواریی ئەو ململانێیەی ئاوەز لەبەرامبەر سایکۆلۆژیای خودی خۆی تێدەگەیشت، ئەوەندەش ڕەهەندی یەکلاییکردنەوەی ئەو ململانێیەی بۆ بەرژەوەندی ئاوەزو لەبەرژەوەندی مروڤ بەهەند وەردەگرت. وە زیاتر لەوەیش بزووتنەوەی داکۆکی لەبیروڕای (خود) لەنێو تاکدا گەشەی کرد بۆ داکۆکی لە بیروڕای (تاکی بەرامبەر). بۆیە هەوانتەنییە لەکاتی سووتاندنی پەڕتووکەکانی (جان جاک ڕۆسۆ) لەلایەن دەسەڵاتەوە، نەیارێکی هزریی خۆی کە (ڤۆڵتێر) ە بڵێت: << هەرچەندە بیروڕاکانت لەگەڵ بیروڕاکانم یەکناگرنەوە، بەڵام ئامادەم لەپێناوی هەر دانەیەکیان خۆم بەکوشتبدەم! >>... . ئێستا بۆکەسێکی ڕۆژئاوایی زۆر ئاساییە؛ کە ئەگەر ئەمڕۆیش (کەسێک- پارتێک- بزووتنەوەیەک) بەنوێنەری خواستەکانی بزانێت، سبەینێ ئەودەنگەی لێبستێنێتەوەو ڕسوای بکات و بیداتە (کەسێک- پارتێک- بزووتنەوەیەک) ی دی. وەهەر ئەوئاکارەیش دانەیەکە لە خەسڵەتە زێدە گرنگەکانی نێو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی سیستەمی دیمۆکراسی، کە لەکۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتییەکاندا لە سۆنگەی ئامادەنەبوونی ئەو پاشخانە ئاوەزییە، وە لەکاتی هاووردن (ئیمپۆرت) ی دیمۆکراسی، سیستەمی گەوجو گۆجو ناقۆڵای سیاسی وەک لەمەڕ ئێمەی لێدەکەوێتەوە (دیارە لێرەدا قسەمان لەسەر مەرجە "ئەنترۆ- سۆسیال" ەکانی تری گەشەی کۆمەڵگا بۆ دیمۆکراسییبوون نییە)... .

بەڕای من گەورەترین ئاستەنگی پانتایی ڕۆشنبیری ئێمە بریتییە، لەو بۆشایی (دیستانز) ە بیابانییەی، ئەپستمۆلۆژیای هزریی (لەبونیادگەرەوە بۆ پۆستمۆدێرن) ی ڕووناکبیرانی کۆمەڵگاو، چۆڵیی هزرو بیری دەسەڵاتداران لە (بەئاوەز بڕیاردان)، کەتەنها فەرمانڕەواکان جڵەوی توانستەکانی گۆڕیینی کۆمەڵگایان لەمشتەو، پانتایی گۆڕانیان پاوانکردووە. هەربۆیە هەڵەیەکی ئەپستمۆلۆژییە کە زۆرکەس خەوشەکانی دەسەڵات لە (بێ مۆراڵی) دەسەڵاتدا دەبینن، لەکاتێکدا بەمۆراڵکردن پەتایەکی کوژەری ئاوەزی کۆمەڵگایەو، هەرچی (بەشکۆ گەیاندنی سەرکردەو، ستایشی کوێرانەو، ملکەچیی بێمەرج و، خۆبەکوشتدان و، پیرۆزاندنی کوژراوە "براکوژەکان" بەمەبەستی زیاتر بەکوشتدان) ، دەرەنجامی پابەندیی ڕووتی مۆراڵ و دوورکەوتنەوەن لە ئاوەزمەندبوون!.. .

من لەو ڕوانگەیەوە دەمەوێت هەڵوەستەیەک لەسەر پرسی (لەسێدارەدان) بکەم؛

دەسەڵاتی لەسێدارەدان تەنها گوزارشتی هەژموونی فیزیکی مرۆڤ بەسەر مرۆڤەوە نییە بۆ لەناوبردن، بەڵکو دژایەتی و بەگژداچوونەوەی مرۆڤێکی "هەبوو" ە ، بەرامبەر مانای "هەبوون" ی مرۆڤ لە پانتاییە فراوانەکەییدا.

لەناوبردنی بوونێکی هاوشێوەی خود، پەسنێکی بۆماوەیی سەردەمی بەر لە ئاوەزمەندیی مرۆڤە، کە مرۆڤ وەک هەر گیانلەبەرێک لەپێناوی مانەوەدا دەبوو لەخۆیبگرێت. بەسرووشتی پێناسەکردنی لەناوبردنی "مرۆڤ بۆ مرۆڤ" لەگەڵ

گەشەی هۆشمەندی و پێگەیینی شارستانییەتەکان کاڵدەبێتەوەو، لەدوای ڕۆشنگەرییەوە خورتتر کار بۆ نەهێشتنی دەکرێت... .

منیش دژی لەسێدارەدان (کوشتنی یاساییم)، کە نابێت هیچ یاسایەک بۆ ڕەواپێدانی کووشتن بمێنێت. ئەو هەڵوێستە پەیوەستە بە بەرزەفتی ئاوەز بۆ سەرلەبەری فیزیۆ- بیۆلۆژیا ی خودو دوورکەوتنەوە لەبڕیاردان بە مۆراڵ... .

لەئێستەوە قسەم لەسەر هەڵوێستەکانی بەڕێز (تاڵەبانی) دەبێت سەبارەت بەوپرسە؛ ئەو ئەوکاتەی خۆی لە بڕیاری لەسێدارەدانی (صدام) دزییەوەو، لەڕێگەی جێگرەکانی سەرکۆمارەوە ئەوپرسەی دیزە بەدەرخۆنە کرد، وەک "ڕامیارێکی ئاوەزمەند" نەک "ئاوەزمەندێکی ڕامیاریی" ئەو هەڵوێستەی نواند!، ئەو بەهۆی ئەندامبوونی لە سۆسیالدیموکراتی جیهانی، وەک ئەوروپییەکی ئاوەزمەند بڕیاری ئەو فێڵە یاساییەی نەدا، بەڵکو بەئاوەزی ئەوروپییەکان هەڵوێستی وەرگرت. واتە نەپەرچەکرداری مۆراڵیی دژە(صدام)یی خەڵک و، نە ئاوەزمەندیی ژیاریی و، نە بڕوابوون بە پرەنسیبە مرۆییەکان پشکیان لەوێدانەبوو، بەهێندەی ئەوەی پراگماتیی زیادەڕەوو بەرژەوەندخواز "بەمانا مایکیافیلییەکەی" ئەوهەڵوێستەی نواند. دروست لەوێنەی (ملدانی "تورکیا" بە هەبوونی کورد لەو وولاتە، لەژێر فشاری ئەوروپییەکان).
لەبەرئەوەیە ئەوکاتەی سەرکردەیەک ناتوانێ، نە بەئاوەزی کەسیی و نە بەمۆراڵی ئازارچەشتووی ڕۆژهەڵاتیی میللەتەکەی، بڕیاربدات، گەورەترین خەمساردیی بەرامبەر ئاوەزمەندکردنی کۆمەڵگا، خۆی دەنوێنێت!.

کەدەنگۆی لەسێدارەدانی (سلطان هاشم) ی قارەمانی جینۆساید کەوتە نێو شرۆڤەکانی ڕاگەیاندن، تاڵەبانی هەڵوێستێکی "ناچیزتر" ی نواند، کە دژی لە سێدارەدانەکەیە، بەپاساوی پەیوەندی ڕابوردووی ئەو بە تاڵەبانی.

ئەو خواستەی تاڵەبانی کرایە پڕۆژەی دەستکاریی بڕیاری سزادان و پێشکەش بەپەڕلەمانی عێراق کرا، بەڵام مۆراڵی ڕۆژهەڵاتیی نەیهێشت بە "ئەرێ" بڕیاری لەسەربدرێت و بەزۆرینەی دەنگ ڕەتکرایەوە.

من وایدەبینم کە ئەو دەربڕینانەی تاڵەبانی زۆر مرۆڤانەتر دەبوو، گەر بهاتباو بەباوەڕەوە بیگووتایە (لەبەر دژایەتی بۆ سزای لەسێدارەدان و کووشتنی مرۆڤ "ئەو مرۆڤە هەرکەس بێت" ڕەتی دەکاتەوە)، نەک دەربڕینی وا هەڵە... . بەڕێز تاڵەبانی لەو کەسانەیە کە لەکاتی دەربڕینە سیاسییەکانی، کەمترین کات پابەندە بە میتۆدی کارو کاردانەوە (ئاکسیۆن و ڕیئاکسیۆن). وە چەمکە ڕامیارییەکانی ئەو، کەمتر وەڵامن بۆ پرس و خواستی خەڵک و، هەمیشە زۆرترین پرسیار دەووروژێنن... .

ئەگەر قسەیش لەسەر ڕاڤەی بیروڕاکەی تاڵەبانی بێت لەهەمبەر ئەو کەیسە، من وا شرۆڤەی ناکەم کە (سلطان هاشم) ی "ئەوسا وەزیر"، پەیوەندی بە تاڵەبانی "ئەوسا سکرتێری پارتێکی لە دەوڵەت قاچاخ" هەبووبێت. بەڵکو من پێموایە پێچەوانەکەی بە لۆژیک ئاشناترە!.

سەرکردایەتی یەکێتی و پارتی، سەرەڕای تراژیدیاکانی ئەنفال و هەڵەبجەیش، جار هەبووە وەڤدی بەرزیان ناردۆتە لای ڕژێم، کە تێیدا بەلای زۆرییەوە "گەمار" ێکی وەک (علي كيمياوى) یان بینیوە!. ئیتر ئەو قسانە کێ دەیانکرێت؟

هەرچی پاساوی سۆسیالدیموکراتی جیهانیشە، کە جووتە (سوپەرسۆسیال و پاندیموکرات) ەکەی پارتی و یەکێتی ئەندامن تیایدا، مەگەر هەر ڕێکخراوەکە خۆی پێکەنینی پێنەیەت!. ئەگینا کێ لە کوردستان لەو باوەڕەدانییە، کە تاڵەبانی و بەرزانی، ئەگەر ڕاستەوخۆیش بڕیاری ڕەشەکوژیی خەڵکیان نەدابێت، ناڕاستەوخۆ ئاگاداری زۆربەی کوشتوبڕەکانی "بەجیا دژی یەکترو پێکەوە دژی خەڵکن"؟، هەرچەندە من پێموایە لەناو پارتەکانیان (وما تسقطوا من ورقة إلا يعلمون).

ئەگەر (سەدو نۆ) کەس لەپەڕلەمانی عێراق لایەنگری دەستکاری یاسای سزادان بن، بەو مەبەستەی (سلطان هاشم) ڕزگاربکەن، کەواتە (پارتییەکانیش) دەنگیان بۆ داوە. ئەمە ئەوەدەگەیەنێت، کە چەندە ئەو کوردانە دوورن لەمۆراڵ و، بێڕێزی بەومیللەتە دەکەن!. ئەگەر کەسێتی ئەوانیش وەک ئەوتاوانبارانە نەبێت و، بەمەحەکی ئاکاری سیاسی خۆیان و، چەشەبوونی ڕابوردوویان نەخەملێنرابێت، چۆن دڵیان هات بەلای کەمییەوە بێدەنگی هەڵنەبژێرن و بڕیاری وابدەن؟... .

ئێمەیش دەبێت وەک هەمیشە لەسەر تەختی "تاوڵەی" سیاسەت، لەترسی "زارفڕێدان و جووتگرتنی" سەرکردەو، هۆشیاری دووژمنان، دەست لەسەردڵ بین. وە مەگەر مێژوو بتوانێ بۆ هەڵوێستە دوور لە ئاوەزمەندیی و مۆراڵەکانی سەرکردە "شەڕکردە" کانمان ناوێکی سەیری پڕ بە پێست بدۆزێتەوە!.

Dengekan